

BULÁNYI GYÖRGY

ÖRÜLJ, KEDVES SZÚZ!

ERDŐSI JÁNOS humanista volt. Latinosította is családnevét SYLVESTER-re. Erasmus tanítványaként görög eredetiben olvasta az Újszövetséget. Le is fordította. Közel félévezred telt el azóta, hogy Sárvárott ki is nyomtatták fordítását. Nádasdy Tamás volt a költségeket álló mecénás. Faksimile kiadásban párezer forintért akármelyikünk megvásárolhatja a testes kötetet.

A mecénás még a pápával is levelezett, s öntudattal írta neki, hogy ő "nem luther". A mi Sylvesterünk is katolikus maradt. Miként Mestere, Erasmus is, akit a Balgagaság dicséretében bizony "megemészt a buzgóság házadért", ahogyan János evangelista írja a Zsoltáros nyomán a kötélből ostort fonó Jézusról. Jézus ostort font és zsidó maradt; nem szakított sem Templommal, sem zsinagógával. Erasmus is keményen fogalmazott: nem kímélt pápát, püspököt, teológust..., és katolikus maradt. A mi Sylvesterünk - ugyanígy. Gyermek és ifjú korában imádkozta buzgón azokat a szavakat, amelyekkel Gábriel arkangyal tudtára adja egy názáreti lánynak az eljövendő nagy eseményt. Valakinek a világra jövését, amiről - idestova már kétezer esztendeje - nem akarunk megfélemedezni, s aminek okán az idén is tollat ragadok, hogy emlékének fenntartásáért megtegyem, ami tőlem telik. Azokkal a szavakkal imádkozott bibliafordítónk, melyekkel én még ma is morzsolgatom az olvasót: Üdvözlégység Mária, malaszttal teljes...

De férfikort érvén s görög nyelvi tanulmányaiban előre haladván ízlelgetni tudta már a Lukács által görög nyelven megőrzött szavakat: Khaire kekharitomené! E kettőből az első, a khaire olyan, mint kultúrkörünkben a "jónapot", mint a kínaiaknál a "verjen a szíve erősen", vagy mint szubkultúránkban a "heló". Rangosan fordítva: köszöntlek, üdvözöllek, légy üdvözölve. Szent István századában valaki, aki tudott latinul is, magyarul is, rangosan magyarázta az Ave Mariát. Magyarázata fennmaradt ezer éven át, eljutott 500 esztendő megannyi imádkozó nemzedékén keresztül bibliafordítónkhoz is, és újabb félezer esztendő múltán eljutott hozzám is, aki édesanyámtól tanultam meg összetett kézzel mondani: Üdvözlégység..., malaszttal teljes. De Erdősi János megtörte ezt a hagyományt. Azért tehetette, mert tudta, hogy a khaire az "örülök" jelentésű ige felszólító módja. S ezenfelül arra is gondolhatott, hogy Gábriel komoly férfiú volt, Mária pedig eljegyzés korú, 13 év körüli leányka, és furcsa lett volna őt tisztes mátrónáknak kijáró, rangos szóval köszönteni. Mindezt csak úgy gondolom, hogy gondolhatta Jánosunk. Az viszont írva is van, hogy a kislány megzavarodott, félelem fogta el a különös látogatótól s annak őt köszöntő szavaitól. Az Úr, Maga, volna övele, Máriával? Ez aztán igazán indíthatta érző szívű humanistánkat: ne féljen annyira a lány, ha már egyszer jó hírt, a lehető legjobbat, viszi neki Gábriel, magát a JÓHÍRT!... - kergetőzhetett a gondolat fordítónk agyában. Valahogy így történhetett, hogy a korábbi félezer esztendőn át Máriát magyarul dicsérik imádságától megszentelt, de meg is kopott szavakat nagybátran lecserélte erre a félezred év után is annyira fakadásüden ható szóra: Örülj, Mária!

Amikor szavait mondja, Gábriel tudja már, hogy minek örüljön Mária, de a kislány nem tudja még. Így aztán Gábriel számára a lány - kekharitómené. Gábriel nem beszélhetett görögül, csak arámul szólhatott, ha azt akarta, hogy a lány értse őt. "Minden nípnek az ű nyelvín" - hirdeti az első magyar nyelvű disztichon, melyet történetesen éppen a mi humanistánk alkotott, s be is rakta azt bibliafordításába előszóként. Amikor mi, magyarok ide érkeztünk Pannóniába s az "avarok pusztájába", ha gyéren is, de szlávok lakta földre jutottunk. Ide érkezésünk előtt néhány évtizeddel jött Tesszalonikából két görög pap, Szent Cyrill és Szent Metód, akik megmagyarázták a Pannóniával akkor határos Morvaország ugyancsak szláv népeinek, hogy az arkangyal azt mondta a lánynak, hogy az malaszttal teljes. Persze szlávul mondta, de az csak egy kicsit hangzott ettől másképpen. Ezt onnan lehet

tudnunk, hogy amikor szláv vagy olasz, vagy akármilyen nyelvű papok nekünk, magyaroknak akarták magyarázni a gáabrieli szavakat, egyikük azt gondolta, hogy ő bizony nem töri magát. Nem, mert ha Cyrill és társa azt mondta, hogy milosztzy a helyes fordítás, akkor legyen ez jó a magyaroknak is. "Mennyi milosztben" teremté meg Isten Ádámot - hallja majd 300 esztendővel később is a Halotti Beszéd hallgatósága egy temetés alkalmával. A mi erasmistánkknak ez a szó - akárminő okon is, de nem tetszhetett. Megállapította, hogy az eredeti szövegben egy nőnemű melléknévi igenév áll, melynek igéje azt akarja kifejezni, hogy kedvelnek valakit. Akit kedvelnek, az pedig az őt kedvelő számára - kedves. A melléknévi igenév pedig szövegünkben nőnemben áll, s ha a kedvelt személy éppen egy fiatal leány, akkor a 16. század magyar nyelvén a megszólítás nem is hangozhatik másképpen, csak így: Kedves Szűz! (Még két századdal később is; Faludi Ferenc nagybőjti és ma is ismert énekében: "Szűzek, ifjak sírjátok..."; s nem "lányok", vagy "hajadonok".)

Megvallom: engem több okon is elbűvöl e poeta doctus fordítási bravúrja. Másokat viszont nem bűvölt el. Sem korábban, sem később. Még Erdősi századában, annak végén, a török hódoltságból kimaradt karéj átellenes táján, az abaúji Vizsolyban Károli Gáspár, az immár helvét hitű gönci prédikátor - a középkor századaival s Erdősi újításával mit sem törődve - így magyarázt: "kegyelembe fogadott". Hát nekem ez kevésbé tetszik. Akkoriban sem lettem volna ezzel a nemtetszéssel egyedül. Nem, mert alig telik el egy újabb emberöltő, s Káldy György jezsuita kiadja Bécsben a maga fordította Bibliát, melyben - szépen, nem szépen, de - visszatér a középkori hagyományhoz: "Üdvözlégy, malasztal teljes."

Sem Erasmus, sem Erdősi nem járt sikerrel. Erasmus sikertelensége 30 éves vallásháborút zúdított Európára. Még jó, hogy Erdősié csak két magyar nyelvet eredményezett: a protestáns magyar és a katolikus magyar nyelvet. Franciaországban az hugenották ivadékaik már leültek a katolikusokkal egy asztalhoz, s van közös - bőséges jegyzetanyaggal is ellátott! - szentírásuk: Traduction Oecuménique de la Bible. Nekünk még nincs ilyen. De ez nem tart vissza attól, hogy 1995-ben, karácsonyra készülön, Erdősi Sylvester János szavával köszöntsem azt a lányt, aki lehetővé tette mindannyiunk számára a karácsony örömét, mert igent mondott a Gáabrieltől közvetített isteni üzenetre, mely így kezdődött: Örülj, kedves Szűz!

Kegyelembe fogadott, kegyelemmel teljes...- így hangzik a mai protestáns, ill. katolikus fordítás. Nem tudok, mit kezdeni velük, mert a páli megváltáselmélet határozza meg mind a kettőt. Sylvester fordítását viszont annak a Lukácsnak görög szövege határozza meg, aki tudott görögül, de "Pálu" nem tudott. Nem tudott, bár útjain kíséretársa volt Pál apostolnak. Lukács csak annyit tudott, hogy Gábrriel Istene kedveli ezt a názáreti lányt, vár az igenjére, és várakozásában nem csalatkozik. Nem, mert érdemes Istennek szövetségre lépni vele; lehet számítania Máriára. Lehet, mert a lány kiváltságokat nem igényel, csak szolgálni akar; és Istennek akar szolgálni. Hiába is kérne kiváltságokat. Legalábbis Istentől hiába, mert Isten maga a Szeretet, s az isteni szeretet, az agapé, éppen attól szeretet, mert nem ismeri, hogy valakit szeretek, valakit meg "nem szeretek". Ez az isteni szeretet nem kivételez: mindent ad mindenkinek. Aki nem ad mindent, nem isteni módon szeret; s az sem, aki csak valakiknek akar adni, s nem mindenkinek. A Szeretet nem ismer olyasmit, hogy kegyelembe fogadott, meg kegyelembe nem fogadott. Meg olyasmit sem ismer, hogy valaki teljesen megajándékozott, más valaki pedig nincs teljes mértékben megajándékozva Istentől. Ez a "nagyaságos Karok és Rendek" világa volna... Az a világ, amelyből nem lesz majd semmije Annak, akit a Szűz a betlehemi éjszaka istállójában világra hoz. Semmije, de semmije, mert az istállóban megszületett Gyermekek férfikort érven majd arról az Istentől való Országról álmodik és tanít, mely legyőzi, mert leváltja - eszmében is, személyes gyakorlatában is - a kiváltságokat ismerő világot.

Ezért aztán istállóban gyermeket szülő Mária, 1995 karácsonyára készülön, én kedvelt humanistám szavával köszöntelek: Kedves Szűz! S az angyallal együtt én is mondom Neked, hogy örülj. Örülj nagyon sok okon. A legeslegutolsó sorban örülj annak is, hogy Téged én

tisztellek, s nagyon szeretlek. Erre persze mondhatod - huncut női mosollyal is talán -, hogy udvarlok Neked, pedig nem is láttalak soha. Én pedig válaszolhatom, hogy így könnyebb a dolgom. Mivelhogy nem láttalak még soha, formálhatlak, gondolhatlak tetszésem szerint olyannak, amilyenként én tisztelni és szeretni tudlak Téged. El is mondom Neked nagy bizalmasan, hogy rengeteget hallok ám Rólad, de nem hiszem el felét sem annak, amit hallok. Kedves Szűz, te az álmaim asszonya vagy, s amiket hallok Rólad, az mind olyan királynői, meg szuper, meg még szupernél is szuperebb. Ezekből semmit sem hiszek el. Semmit, mert ismerem hálaéneked, melyet örömdben énekeltél, s ebből az énekből tudom, hogy Te kicsiny vagy, és hogy szolgáló leány vagy. Nem hiszem el, hogy szeszélyes és kifürkészhetetlen "hölgy" volnál, aki mint kegyelembe fogadott maga is valakiket kegyel, másokat pedig nem kegyel. Tudod, hogy mikre gondolok. Egyáltalán nem hiszem, hogy résztveszel a neveddel vagy akár nevedben üzött iparágakban. A lobogók mind gyanúsak nekem, mert könnyen lesznek harci lobogókká is. A lobogók rendre kiváltságok megtartásáért vagy megszerzéséért lobognak. S ahol kiváltság tanyázik, ott - akár a Te és Fiad nevében is! - rendre kardot rántanak. Kardot, amiről mind a ketten tudjuk jól, s ugyanabból a forrásból, hogy annak a hüvelyben a helye. Nemcsak olykor, hanem mindig és egyáltalán. Még ha Fiad életéről van szó, még ha fájdalmas anyává kell is lenned ennek folytán..., akkor is.

De abba hagyom már e személyes vallomást, s beszélek inkább arról, ami miatt nem legeslegutolsó, hanem legeslegelső sorban örülj. Örülj, mert megszülhetted azt a Fiút. Olyan szegények lennének nélküle. Még reményünk is aligha volna... Mária, (immár nem a zsenge lány, hanem Jézus Anyja) tudod, mert mondtam már, hogy Te vagy álmaim asszonya, s éppen ezért álmaim asszonyának tudnia kell mindent, amire gondolok. Tudom, hogy szívesen hallgatsz, mert én nem olykor, hanem mindig és csak a Fiadról akarok beszélni. Veled is, meg mindenki mással is. Másoknál ezzel nem járok mindig sikerrel, de Te biztosan megértesz. S azt is megérted, amit most készülök mondani Neked.

Örülj, mert nevelhetted őt, s kezded alatt ért férfivá, s meg kellett Tőle tanulnod, hogy vállalkozásában még egy anyának sincs semmi kiváltsága, mert vállalkozása éppen a kiváltságoktól akarja megszabadítani a világot. És éppen azért ilyen a Fiad, mert vállalkozása magáé az Istené: "Aki az Isten akarata szerint cselekszik, az az én testvérem, és az én anyám". Te már tapasztalod, amit én még csak tudok. Azt, hogy Isten - A MINDENKIT ÁT- ÉS EGYBEÖLELÉS. Minek következtében Fiadnak csak egyetlen vállalata van, s e vállalat itt, a Föld nevű planétán, abban "utazik", hogy jusson melengető napsütés és termékenyítő eső kivétel nélkül mindenkinek, akit Isten ide szólított, és életre hívott ide. Tudod, hogy megbukott nálunk a kommunizmus. A kísérlet, hogy ebből az isteni álomból valóság legyen. Hogyan is ne bukott volna meg, amikor fegyverrel s erőszakkal akartak szeretetvilágot teremteni. Elhitték, hogy ez az ellentmondás lehetséges? Vagy csak mondták? Legtöbbjüknél ez utóbbira tippelek, mert szemrebbenés nélkül váltottak a tegnapi, pontosabban a százötven évvel korábbi módira: Kaparj kurta, s légy te az ügyesebb..., s kerülj a kiváltságosok közé, akik nem istállóban szülnek gyermeket, s akiknél Te hiába kerestél szállást Betlehem utcáin.

Örülj, kedves Szűz! Örülj? Valóban örülj? Elgondolkodom: hát éppen sírhatnál is. Nem is csak az istállóba szoruló, a hajléktalan embermilliókra gondolok most, hanem még inkább azokra, akik mindent képesek - Rád s Fiadra hivatkozva - "megszentelni". S tudnak rendre "kiváló viszonyt" fenntartani - Nevedben is, Fiad nevében is - a mindenkori Heródésekkel. S ha Heródes megbukik, róla minden csúnyát elmondva tudnak barátkozni az új Heródésekkel is. Mindegyikkel a kiváltságokat katonákkal is fenntartók közül. Azért örülj, mert Fiad ezekkel az urakkal soha sem szűrte össze a levét, s csak kötélvégen hurcolva lépte át palotáik küszöbét. Ha nem kényszerítették, maradt élete végéig istálló közelben, lágy ruhák és paloták nélkül élő szegényeknél, s őket és csak őket mondta boldogoknak. Sohasem kenekedett a gazdagokkal, azoknak jajt kiáltott.

Örülj, kedves Szűz! Örülj, mert Isten malmai - ha lassan is, de - örölnek. S a száz és száz út végén, amikor már minden útja elfogyott, egyszer majd csak rájön az ember, aki nemcsak örült sár, de istenarcú lény is, hogy Fiad - az Út. S hogy nincsen más út, csak az, ami mindenki útja lehet. Görögül úgy mondják ezt, hogy katolikosz. Magyarul - egyetemesnek mondják. Kedves Szűz, tudsz-e tenni valamit azért, hogy a katolikusok ne akarjanak felekezeti maradni? Azért, hogy mindenkit egybe akarjanak ölelni? Tudom, hogy értesz engem, s nem téveszted össze az egybeölelést az egybemosással, s a szabadságot a félelemkeltéssel s nyomában az uniformizálással. A Fiad álmát álmodom, akinek igaz zsidóként is volt jó szava a niniveiekről, és mindenkiről, aki Isten egyetlen és egyetemes (=katolikosz) útján járni készséges volt. Egybemosni és félelmet keltve infantilizálni - ez a kiváltságokra törekvők szakmája. Akik a Fiaéhoz tartoznak, el tudnak fogadni minden elképzelést a titkok világáról, mert tudják, hogy az Üzenet, amely méhedből született meg abban az áldott és istálló betlehemi éjszakában, lebont minden kiváltságot - a titkok és hitvallások tudományában is! -, és új világot teremt. Fiadtól tanulta Rousseau, Rousseautól a mi Csokonai Vitéz Mihályunk, mi pedig ámulva épülünk - miként Sylvester szép szavain is - kétszáz éve írt alekszandrínusain:

*Az "enyim", a "tied" mennyi lármát szűle,
Miolta a "miénk" nevezet elűle.*

Kedves Szűz, tudod-e, hogy nem akarjuk felejteni Fiad üzenetét, amely az "annyi lárma" helyett új világot szeretne teremteni, Bokorligeten is... Az osztozás világát, amelyben megszűnik minden el- és szétválasztó kategória, s köztük a szegény és gazdag kategóriája is. Úlyat, ahol leszünk egy család, melynek asztalánál az egykori szegénynek és gazdagnak, az egykori kiváltságosnak és hátrányos helyzetűnek egyaránt terítenek. S az aztalnál nem is Rólad, hanem Veled énekelünk. Úgy, ahogy egykor a dal lelkedben megszületett: Magasztalja lelkem az én Uramat...

Ezért van az, hogy 1955 karácsonyán csak Rólad akarok beszélni testvéreimnek. S olyat és úgy, hogy "örülj, kedves Szűz!".